

**Η έρευνα στα αρχεία ως συστατικό στοιχείο της εκπαίδευσης
του ιστορικού και της επαγγελματικής του ταυτότητας (18ος-19ος αιώνας)**

Βαγγέλης Καραμανωλάκης

Ο 19ος αιώνας αποτελεί καθοριστική περίοδο για τη συγκρότηση της ιστορικής επιστήμης στη Δυτική Ευρώπη και στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Τον αιώνα αυτό οι ιστορικές σπουδές στο πλαίσιο των Πανεπιστημίων, τα οποία αναδεικνύονται ως οι κατ' εξοχήν χώροι διαμόρφωσης των νέων ιστορικών, αποκτούν θεσμική υπόσταση, προσλαμβάνουν συγκεκριμένο περιεχόμενο και μεθόδους. Η αρχειακή εργασία και το ιστορικό φροντιστήριο ή σεμινάριο αναγνωρίστηκαν ως τα κύρια στάδια διαμόρφωσης του μέλλοντα επαγγελματία ιστορικού.

Κομβικό ζήτημα αποτέλεσε η μετάβαση από την ιστορία ως ασχολία των πολυμαθών, στην ιστορία με επιστημονικό προσανατολισμό, σε μια ιστορία η οποία συνδύαζε την κριτική εξέταση των μαρτυριών με την ανασύνθεση, μέσω της αφήγησης, των γεγονότων. Η διαδικασία αυτή ξεκίνησε από τα γερμανικά πανεπιστήμια του 18ου αιώνα, και ιδίως το Πανεπιστήμιο του Γκέτιγκεν, το οποίο ιδρύθηκε το 1737, και στο οποίο η έρευνα κατέλαβε πολύ σημαντική θέση. Οι καθηγητές του επιχείρησαν να μελετήσουν την ιστορία με βάση πραγματικά δεδομένα, επιμένοντας ιδιαίτερα στην σωστή προσέγγιση των πηγών και στην εκμάθηση των ανάλογων μεθόδων. Στο ίδιο πανεπιστήμιο δημιουργήθηκε, από τον ιστορικό Johann Christoph Gatterer, το πρώτο ιστορικό φροντιστήριο, στη δεκαετία του 1770. Πρώτος όμως ο γνωστότερος Γερμανός ιστορικός του 19ου αιώνα, ο Λέοπολντ φον Ράνκε, μετά το διορισμό του στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου το 1825, καθιέρωσε φροντιστήρια στα οποία οι φοιτητές καταρτίζονταν στην μελέτη μεσαιωνικών εγγράφων, εκπαιδεύοντας τους σε μια σειρά από τεχνικές δεξιότητες. Ο Ράνκε ήταν και ο πρώτος ιστορικός που στράφηκε προς τη μελέτη των νεωτέρων αρχείων. Μελετώντας την ιστορία των λατινικών και τευτονικών εθνών από το 1494 έως το 1514 ο Ράνκε χρησιμοποίησε ένα πλήθος πηγών, μέσα από τις οποίες επιχειρούσε να επισημάνει την ανάδειξη των συγχρόνων κρατών. Έως το 1848 το ιστορικό φροντιστήριο είχε καθιερωθεί σε όλα τα γερμανικά πανεπιστήμια ως χώρος εκπαίδευσης και απόκτησης των απαραίτητων γνώσεων, δεξιοτήτων και εξειδικευμένων τεχνικών που θα επέτρεπαν στους φοιτητές την ένταξή τους σε μια κλειστή πλέον και ιεραρχημένη κοινότητα ειδημόνων. Αρχειακή εργασία, πρωτογενή

έρευνα, βιβλιογραφική ενημέρωση, εκπόνηση ατομικών και συλλογικών εργασιών αποτελούσαν στοιχεία αυτής της ιστορικής εκπαίδευσης. Στο χώρο του φροντιστηρίου οι σχέσεις μαθητείας συνυπήρχαν με τις σχέσεις συναδελφικότητας ανάμεσα στους φοιτητές, σχέσεις αναγνώρισης της κοινής ιδιότητάς τους, αλλά και ανταγωνισμού για την επιβράβευση από τον διδάσκοντα. Οι πλέον ικανοί διακρίνονταν, πέρα από το χώρο της τάξης, δημόσια με την υπόμνηση του ονόματός τους στους ετήσιους απολογισμούς. Η επιτυχής κατάκτηση της γνώσης και η έμπρακτη απόδειξή της μέσω της πρωτότυπης εργασίας, οδηγούσε σε συμμετοχή στην κοινότητα των επαγγελματιών, στην ιστορική επιστημονική κοινότητα.

Το γερμανικό μοντέλο, με κυρίαρχη την παρουσία του ιστορικού φροντιστηρίου, άσκησε ισχυρή ελκτική δύναμη στο εκπαιδευτικό σύστημα των άλλων χωρών. Πέρα από όλους τους άλλους λόγους (οικονομικούς, επαγγελματικής σταδιοδρομίας) ο φοιτητής στα γερμανικά πανεπιστήμια τύχαινε μιας ιστορικής παιδείας, η οποία δεν έδινε έμφαση μόνο στην εκμάθηση των βοηθητικών επιστημών ή των ερευνητικών τεχνικών αλλά στην αυστηρότητα, στην ακάματη και επίμονη έρευνα, στη συνεχή ικανότητα για επίπονη και δυσχερή αναζήτηση του γεγονότος. Δεν επρόκειτο, απαραιτήτως, για νέες δεξιότητες ή γνώσεις. Ήδη, άλλωστε, η παράδοση της έκδοσης φιλολογικών κειμένων από καθολικούς μοναχούς, για παράδειγμα, είχε εφοδιάσει τη φιλολογική, και κατ' επέκτασιν και την ιστορική, έρευνα με αυστηρές κριτικές μεθόδους. Στο νέο όμως πλαίσιο, η απόκτηση των ικανοτήτων αυτών συνδεόταν με την ευρύτερη φιλοσοφική προσέγγιση της ιστορίας και απέβλεπε στην ιστορική συγγραφή. Στόχος της τελευταίας ήταν η ανάδειξη των πραγματικών γεγονότων, της «ιστορικής αλήθειας», όπως επιβεβαιωνόταν με τη βοήθεια των πηγών. Ιδανικό ήταν ο ιστορικός, ο οποίος μπορούσε να διασχίσει έναν ωκεανό για να επαληθεύσει ένα κόμμα.

Η στροφή αυτή συνδέθηκε με σημαντικές εξελίξεις στο ευρύτερο πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο. Συνδέθηκε κατ' αρχήν με τη στροφή προς τη μελέτη των νεωτέρων χρόνων. Το 1725, στο Ηνωμένο Βασίλειο, ο βασιλιάς Γεώργιος ο Α΄ σύστησε έδρες νεώτερης ιστορίας στα Πανεπιστήμια του Κέιμπριτζ και της Οξφόρδης, με στόχο την εκπαίδευση νέων δημοσίων υπαλλήλων, κυρίως διπλωματών, καθώς και τη στελέχωση του κρατικού μηχανισμού με απόφοιτους που θα γνώριζαν τη σύγχρονη ιστορία. Η Γαλλική Επανάσταση δημιούργησε ένα τεράστιο ενδιαφέρον, όπως αποτυπώθηκε άλλωστε στις μαρτυρίες και τα χρονικά που γράφτηκαν, ιδιαίτερα για την πρόσφατη ιστορία. Το 1790 το μάθημα υπό τον τίτλο

Staatistik, το οποίο αφορούσε τους θεσμούς των σύγχρονων ευρωπαϊκών κρατών, μεταφέρθηκε από τον τομέα της Νομικής του Πανεπιστημίου του Γκέτιγκεν στον τομέα της Ιστορίας. Η ίδρυση του Πανεπιστημίου του Βερολίνου, το 1810, στόχευε στη δημιουργία μιας κρατικής γραφειοκρατίας, ενός σώματος υπαλλήλων, που θα στελέχωνε την κρατική μηχανή και το οποίο θα κατείχε τη σύγχρονη ιστορία της Γερμανίας και ιδιαιτέρως των υπολοίπων γειτονικών και μη κρατών.

Η ιστορία, λοιπόν, ως πανεπιστημιακό μάθημα, διεύρυνε τους χρονικούς της ορίζοντες έως τη σύγχρονη περίοδο. Η εξέλιξη αυτή υπερέβαινε το πανεπιστημιακό πλαίσιο, συνδεόταν με γενικότερες πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις. Ερχόταν να καλύψει τις ανάγκες της κρατικής γραφειοκρατίας, αλλά και των νέων κοινωνικών και επαγγελματικών στρωμάτων που επιθυμούσαν να γνωρίσουν τον κόσμο ο οποίος τους περιέβαλλε, τόσο στη διαχρονία όσο και στη συγχρονία. Η κατεύθυνση αυτή δεν ακύρωνε ωστόσο τη σημαντικότερη έως τότε πλευρά της ενασχόλησης με την ιστορία, εκείνη της αρχαιότητας. Άλλωστε, από αυτή την παράδοση είχαν προκύψει οι πρώτες πανεπιστημιακές έδρες ιστορίας τον 15ο και τον 16ο αιώνα, σε ευρωπαϊκά, ιδίως προτεσταντικά, κράτη. Είχαν προέλθει, κατά μείζονα λόγο, από τη διεύρυνση της μελέτης της γλώσσας των κειμένων της ελληνορωμαϊκής περιόδου και τη διατύπωση γενικότερων ερωτημάτων για το παρελθόν των κοινωνιών και για τα πρόσωπα τα οποία τα παρήγαγαν, από την ανάγκη δημιουργίας διακριτών κλάδων μελέτης του αρχαίου παρελθόντος. Η παράδοση αυτή, η οποία προίκισε την ιστορία με μεθόδους και εργαλεία της φιλολογίας στην επεξεργασία των ιστορικών πληροφοριών, παρέμεινε ισχυρή και στον 19ο αιώνα.

Προνομιακό πεδίο για την χρήση των τεχνικών αποτελούσε η μεσαιωνική και νεώτερη ιστορία. Η δημιουργία των κατάλληλων υποδομών, χώρων συγκέντρωσης αρχείων αλλά και εργασίας των νέων ιστορικών, καθώς και η έκδοση πηγών αποτέλεσε μια από τις σημαντικότερες εξελίξεις για την ιστορική επιστήμη στον 19ο αιώνα, στενά συνδεδεμένη με τη δημιουργία των εθνών-κρατών και τη συγγραφή εθνικών ιστοριών. Το ενδιαφέρον για την μεσαιωνική και νεώτερη ιστορία, την αρχειακή αναζήτηση και την έκδοση πηγών, χρονολογείται από το τέλος του 18ου αιώνα. Η Γαλλική Επανάσταση γέννησε ένα τεράστιο ενδιαφέρον, όπως αποτυπώθηκε άλλωστε στις μαρτυρίες και τα χρονικά που γράφτηκαν, ιδιαίτερα για την πρόσφατη ιστορία. Το 1834 ο Γκιζό δημιούργησε την Επιτροπή Ιστορικών Εργασιών με σκοπό τη συλλογή ανεκδότων εγγράφων για την ιστορία της Γαλλίας. Δόθηκαν ακόμη κρατικές επιχορηγήσεις για ιστορικές εργασίες, οργανώθηκαν

Εθνικά Αρχεία καθορίστηκαν κανόνες αρχειοθέτησης, δημιουργήθηκαν νομαρχιακές υπηρεσίες. Στη Γερμανία τη δεκαετία του 1820 ξεκίνησε μια τεράστια συλλογή πηγών της γερμανικής μεσαιωνικής ιστορίας υπό τον τίτλο *Monumenta Germaniae Historicae*. Την αναζήτηση αντίστοιχων τεκμηρίων για τα βρετανικά νησιά τον Μεσαίωνα είχε θέσει ως στόχο και τα *Chronicles and Memorials of Great Britain and Ireland During the Middle Ages*. Στην Ιταλία ο Muratori δημιούργησε το *Rerum italicorum scriptores*.

Μια σειρά από νέα περιοδικά που εκδόθηκαν στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα ξέφευγαν από τον αρχαίο κόσμο και στρέφονταν προς τα νεώτερα χρόνια, δίνοντας έμφαση στην ιστορική έρευνα. Σημειώνω το *Historische Zeitschrift* (1859), *Revue Historique* (1876), *Rivista Storica Italiana* (1884), *English Historical Review* (1886), *American Historical Review* (1895).

Συγκρότηση αρχείων-συγγραφή με ιστορική τεκμηρίωση-κατάρτιση με έμφαση στο ιστορικό φροντιστήριο: διαδικασίες που θα παρακολουθήσουμε και στο ελληνικό Πανεπιστήμιο κατά τα τέλη του 19ου αιώνα.

Η ελληνική περίπτωση Στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (έτος ίδρυσης: 1837) το μάθημα της Ιστορίας διδάχθηκε στη Φιλοσοφική Σχολή από σημαντικούς λόγιους της εποχής, όπως ο Κωνσταντίνος Σχινάς, ο Δημήτριος Βερναρδάκης και, βέβαια, ο Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος, ο οποίος εισήγαγε και καθιέρωσε την πανεπιστημιακή διδασκαλία της εθνικής ιστορίας.

Ο πρώτος διδάσκων ο οποίος εισήγαγε τη φροντιστηριακή διδασκαλία στο πρόγραμμα σπουδών ήταν ο Σπυρίδων Λάμπρος, ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες ιστορικούς του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα. Το 1878 δίδαξε επιγραφική και παλαιογραφία στους φοιτητές, μαθήματα που μέχρι τότε διδασκόταν στο μοναδικό φροντιστήριο της Φιλοσοφικής, το Φιλολογικό, το οποίο ήταν προσανατολισμένο στην εξάσκηση των φοιτητών στην αρχαία ελληνική και λατινική γλώσσα. Το 1888, στο πλαίσιο καθιέρωσης και διάδοσης της φροντιστηριακής και εργαστηριακής διδασκαλίας στο πανεπιστημιακό πρόγραμμα μαθημάτων, θεσπίστηκε το ιστορικό φροντιστήριο. Σκοπός του ήταν η εκγύμναση των φοιτητών στη χρήση των πηγών και η προετοιμασία τους για τη διδασκαλία της ιστορίας στη μέση εκπαίδευση. Ειδικότερα για τους πρωτοετείς και δευτεροετείς φοιτητές προβλεπόταν η διδασκαλία της επιγραφικής και παλαιογραφίας και οι ασκήσεις σε διάφορα συστήματα χρονολόγησης. Οι φοιτητές των άλλων ετών εξασκούσαν στην έρευνα ειδικών ιστορικών ζητημάτων από τις πηγές και στην εκμάθηση της μεθόδου της

διδασκαλίας της ιστορίας. Το φροντιστήριο ήταν υποχρεωτικό για όλους τους φοιτητές του Φιλολογικού Τμήματος, ενώ οι καθηγητές αμείβονταν με ειδικό επιμίσθιο. Από τη δεκαετία του 1890 και μετά όλοι οι καθηγητές ιστορίας προσέφεραν φροντιστηριακή διδασκαλία.

Το φροντιστήριο του Σπ. Λάμπρου αποτέλεσε και το σημαντικότερο παράδειγμα ιστορικής φροντιστηριακής διδασκαλίας στο ελληνικό Πανεπιστήμιο. Ο καθηγητής του δίδαξε ασκήσεις συστηματικής χρονολόγησης, μελέτη μεσαιωνικών επιγραφών και χαραγμάτων, ανάγνωση και ερμηνεία χειρογράφων, σύνταξη καταλόγου κωδίκων από μοναστηριακές, σχολικές και άλλες αθηναϊκές βιβλιοθήκες, εκτός της Εθνικής, προετοιμασία πηγών προς έκδοση. Εργάστηκε για τη σύνταξη βιβλιογραφίας για την Επανάσταση του 1821 από τους φοιτητές, με τη χρήση ειδικών εντύπων δελτίων. Ο Λάμπρος συνόδευσε τόσο την ακαδημαϊκή όσο και τη φροντιστηριακή διδασκαλία του με ευρύ εποπτικό υλικό: χάρτες, φωτεινές διαφάνειες, φωτογραφίες χειρογράφων και κωδίκων. Χρησιμοποίησε για πρώτη φορά σε διδασκαλία στο Πανεπιστήμιο φωτογραφημένα χειρόγραφα και κώδικες από ξένες βιβλιοθήκες και αρχεία. Αναπαρήγαγε ακόμη σε πολλαπλά αντίτυπα, χάριν των φοιτητών του, δελτία βιβλιογραφίας, χρονολογικές και παλαιογραφικές ασκήσεις, υλικό νέο για τη διδασκαλία της ιστορίας, ενώ πρωτοστάτησε και στην καθιέρωση των φοιτητικών εκδρομών. Ο Λάμπρος ήταν, επίσης, ο πρώτος διδάσκων ο οποίος πραγματοποίησε φροντιστηριακή ιστορική διδασκαλία εκτός του Πανεπιστημίου, στο Τμήμα Χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης και σε άλλες βιβλιοθήκες της Αθήνας. Συνεργάστηκε στενά με τους φοιτητές του σε σημαντικές ιστορικές εργασίες, εκκινώντας από το φροντιστήριο (έκδοση καταλόγων αγιορείτικων χειρογράφων, σύνταξη καταλόγου των χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης κ.ά.). Ο στόχος ήταν η εξειδίκευση, η εκμάθηση τεχνικών, η χρήση των πηγών, η συγκρότηση της απαραίτητης επιστημονικής πειθαρχίας.

Η εισαγωγή της φροντιστηριακής διδασκαλίας συνδέθηκε με μια σειρά από άλλες εξελίξεις, παρόμοιες με εκείνες των άλλων ευρωπαϊκών χωρών: συγκρότηση αρχείων (όπως το αρχείο της *Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος*, η οποία ιδρύθηκε το 1882), εξειδικευμένα περιοδικά, επιστημονικά συγγράμματα, χρήση υποσημειώσεων, εγχειρίδια για τη μεθοδολογία της ιστορικής εργασίας: στοιχεία που οδηγούσαν στη συγκρότηση ενός επιστημονικού λόγου πυκνού και με συγκεκριμένα εννοιολογικά εργαλεία, διευρύνοντας σταδιακά την απόσταση ανάμεσα στον εξειδικευμένο ιστορικό και στον φιλόστορα. Στη δεύτερη και τρίτη δεκαετία του

20ού αιώνα, συστήθηκαν μια σειρά από αρχεία και υπηρεσίες με στόχο κυρίως τη συναγωγή γλωσσικού, λαογραφικού και ιστορικού υλικού και την εκπόνηση έργων υποδομής για την έρευνα (λεξικά, αρχεία, μουσεία κ.ά). Αναφέρομαι συγκεκριμένα σε μια σειρά από θεσμούς (Γενικά Αρχεία του Κράτους, Λαογραφικό Αρχείο, *Ιστορικό Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσας* της Ακαδημίας Αθηνών, Μεσαιωνικό Αρχείο, τη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη, το Χριστιανικό και Βυζαντινό Μουσείο), τα οποία ιδρύθηκαν με ιδιωτική ή δημόσια πρωτοβουλία και τα οποία αποτέλεσαν σε μεγάλο βαθμό, μαζί με το Πανεπιστήμιο, τους υποδοχείς των αποφοίτων των πανεπιστημιακών αποφοίτων.

Παρόλο που η αρχειακή τεκμηρίωση αποτέλεσε κεκτημένο για πολλές ιστορικές εργασίες σε όλο τον 19ο αιώνα, είναι σαφές ότι η καθιέρωση του ιστορικού φροντιστηρίου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών συνέβαλε καθοριστικά στην σύνδεση της ιστορικής έρευνας με την αρχειακή εργασία.

Νόμος 1946/1991 με τίτλο «Γενικά Αρχεία του Κράτους (Γ.Α.Κ.) και άλλες διατάξεις»

Ο νόμος 1946 του 1991 είναι ο νόμος που καθορίζει την αρχειακή πολιτική στην Ελλάδα, αναδιοργανώνει τα ΓΑΚ, διακρίνει τους τύπους των αρχείων και των αρχειακών φορέων στην Ελλάδα, και καθορίζει τους βασικούς όρους πρόσβασης στα ελληνικά αρχεία. Πρόκειται για έναν εκσυγχρονιστικό νόμο που σε γενικές γραμμές εναρμονίζεται με τις διεθνείς κυρίαρχες τάσεις και εξελίξεις στο χώρο των αρχείων. Σύμφωνα με το νόμο τα ΓΑΚ συνιστούν τον κύριο αρχειακό φορέα στην Ελλάδα. Έτσι τα ΓΑΚ:

- Έχουν την υψηλή ευθύνη για όλα τα αρχεία της χώρας, δημόσια και ιδιωτικά (για τα ιδιωτικά κυρίως με την έννοια της ενημέρωσης και καταγραφής των περιεχομένων τους και της συνεργασίας όταν αυτή τους ζητηθεί)
- Συγκεντρώνουν, επεξεργάζονται και προσφέρουν στο κοινό τα ελληνικά δημόσια αρχεία, αλλά μπορούν επίσης να αποκτούν και ιδιωτικά αρχεία που κρίνουν σημαντικά
- Έχουν παράλληλα την υψηλή εποπτεία των ιδιωτικών αρχείων και των ιδιωτικών αρχειακών φορέων της Ελλάδας
- Έχουν την ευθύνη σύνταξης και διάθεσης στους μελετητές ενός Εθνικού Ευρετηρίου Αρχείων (άρθρο 40) στο οποίο καταχωρίζονται κατάλογοι όλων των αρχειακών συλλογών της χώρας, δημόσιων, εκκλησιαστικών, ιδιωτικών, ανεξάρτητα εάν η πρόσβαση σε αυτά είναι ελεύθερη, περιορισμένη ή απαγορευμένη.
- Τα ΓΑΚ εκτός από την κεντρική υπηρεσία που εδρεύει στην Αθήνα συγκροτούν και περιφερειακές υπηρεσίες στις έδρες των νομών της χώρας ή και σε άλλες πόλεις στις οποίες κατατίθενται τα δημόσια αρχεία ή και ιδιωτικά αρχεία που οι κάτοχοι τους δίνουν στα ΓΑΚ, των νομών της χώρας.

Σύμφωνα με το νόμο τα αρχεία και οι αρχειακοί φορείς διακρίνονται σε δημόσια και ιδιωτικά. Ξεχωριστούς φορείς ωστόσο συνιστούν τα εκκλησιαστικά αρχεία, μολονότι τα εκκλησιαστικά έγγραφα θεωρούνται δημόσια έγγραφα, καθώς και τα αρχεία και οι αρχειακοί φορείς των Υπουργείων που έχουν σχέση με την εθνική και τη δημόσια

ασφάλεια δηλαδή των υπουργείων Εξωτερικών, Εθνικής Άμυνας, και Δημόσιας Τάξης.

Βασικές διαφορές ανάμεσα στα δημόσια αρχεία και τα υπόλοιπα αρχεία (Εκκλησιαστικά, Ιδιωτικά, αρχεία των παραπάνω υπουργείων):

- Οι φορείς του ευρύτερου δημόσιου τομέα είναι υποχρεωμένοι να τηρούν αρχείο και να το παραδίδουν στα ΓΑΚ όταν αυτό καταστεί ανενεργό, οι ιδιωτικοί φορείς δεν είναι υποχρεωμένοι να τηρούν αρχείο.
- Η βασική υποχρέωση που έχουν οι φορείς εκκλησιαστικών και ιδιωτικών αρχείων είναι η διατήρηση σε καλή κατάσταση των αρχείων τους και η γνωστοποίηση των περιεχομένων τους με μορφή συνοπτικού ευρετηρίου στα ΓΑΚ (στην πράξη όμως ούτε και αυτά τηρούνται).
- Το κυριότερο πρόβλημα είναι το ζήτημα της πρόσβασης. Ο νόμος δεν υποχρεώνει τους φορείς εκκλησιαστικών και ιδιωτικών αρχείων να παρέχουν ελεύθερη πρόσβαση στα αρχεία τους στους ενδιαφερόμενους. Επιπλέον η πρόσβαση στα αρχεία των τριών παραπάνω υπουργείων είναι στην ευχέρεια των αρμοδίων υπαλλήλων ανάλογα με το εάν θεωρούν ότι πρόκειται για έγγραφα εθνικής ή δημόσιας ασφάλειας ή όχι.

Το ζήτημα της πρόσβασης στα αρχεία είναι γενικά το σημαντικότερο πρόβλημα των αρχείων σήμερα στην Ελλάδα, ακόμη και των δημόσιων αρχείων. Έτσι ενώ θεωρητικά, μετά την παρέλευση 30ετίας η πρόσβαση στα αρχεία είναι ελεύθερη, και παράλληλα ο κάθε πολίτης και ο κάθε ενδιαφερόμενος έχει ελεύθερη πρόσβαση στα διοικητικά έγγραφα ανεξαρτήτως χρονικού περιορισμού κατευθείαν από τις δημόσιες υπηρεσίες, οι περιορισμοί είναι πολλοί:

- Για τα χαρακτηρισμένα ως απόρρητα έγγραφα δεν έχει θεσπιστεί χρονικό όριο αποχαρακτηρισμού τους. Ακόμη όμως και όταν αυτά αποχαρακτηριστούν συχνά παραμένουν στις υπηρεσίες παραγωγής ή καταστρέφονται.
- Η πρόσβαση στα έγγραφα προσκρούει στην αρχή προστασίας του ιδιωτικού απορρήτου. Έτσι κάποιος μπορεί να έχει πρόσβαση σε ιδιωτικά έγγραφα που τον αφορούν και φυλάσσονται σε δημόσιες υπηρεσίες μόνο εάν έχει έννομο συμφέρον, ενώ δεν μπορεί να έχει πρόσβαση σε έγγραφα (δημόσια ή ιδιωτικά) που αφορούν την ιδιωτική ή οικογενειακή ζωή τρίτου.

- Η πρόσβαση στα δημόσια έγγραφα προσκρούει στην αρχή προστασίας προσωπικών δεδομένων και ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων. Σύμφωνα με την ανεξάρτητη Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού χαρακτήρα, τα έγγραφα αυτά δεν έχουν χρονικό περιορισμό. Έτσι για παράδειγμα δεν μπορεί κανείς να δει μαθητολογία, ακόμη και μετά την παρέλευση 30ετίας.
- Η πρόσβαση στα δημόσια έγγραφα προσκρούει στην αρχή προστασίας του εθνικού και δημόσιου συμφέροντος και της εθνικής και δημόσιας ασφάλειας. Έτσι δεν μπορεί κάποιος να δει έγγραφα τα οποία χαρακτηρίζονται από τον αρμόδιο υπάλληλο της οποιασδήποτε δημόσιας υπηρεσίας, ως έγγραφα ιδιαίτερου εθνικού συμφέροντος.
- Τέλος η πρόσβαση στα δημόσια αρχεία προσκρούει στις αδυναμίες οργάνωσης της δημόσιας διοίκησης. Η έλλειψη αρχειονόμων και οργανωμένων αρχείων στις διοικητικές υπηρεσίες, η έλλειψη συνεπώς χρόνου των υπαλλήλων, η έλλειψη φωτοτυπικών μηχανημάτων, κλπ. επιτρέπουν στις δημόσιες υπηρεσίες να αρνούνται την πρόσβαση ή την φωτοτύπηση εγγράφων και αρχείων, με τη δικαιολογία, σύμφωνα και με γνωμοδοτήσεις του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, ότι η εξυπηρέτηση των ενδιαφερομένων πολιτών παρακωλύει την ομαλή λειτουργία της υπηρεσίας.

Τέλος πρόβλημα δημιουργείται και με την ιδιωτικοποίηση οργανισμών του δημόσιου τομέα, διότι έτσι τα αρχεία τους καθίστανται πλέον ιδιωτικά και δεν υπόκεινται στις διατάξεις και την αρμοδιότητα των ΓΑΚ.

Τα αρχεία και η διαχείριση τους

Αρχεία είναι τα έγγραφα τα οποία δημιούργησε, παρέλαβε και συγκέντρωσε ένα άτομο ή ένας οργανισμός στα πλαίσια της άσκησης των δραστηριοτήτων του και τα διατήρησε λόγω της διηνεκούς τους χρησιμότητας.

Επίσης η λέξη *αρχείο* αναφέρεται συνήθως:

Στον οργανισμό, την υπηρεσία ή το πρόγραμμα που είναι υπεύθυνοι για την επιλογή, τη μέριμνα και τη χρησιμοποίηση των αρχείων διηνεκούς χρήσης.

Στο αρχειοστάσιο, το κτίριο ή το χώρο που προορίζεται για την αποθήκευση, τη διατήρηση και τη χρήση των αρχείων.

Δημόσια/ ιδιωτικά, εκκλησιαστικά, οπτικοακουστικά αρχεία, κ.ά.

Ενεργά/ανενεργά/ ιστορικά αρχεία

Πρόσβαση στα αρχεία

Απόρρητο/ βαθμός προσβασιμότητας/ η αρχή της τριακονταετίας

Το ζήτημα των προσωπικών δεδομένων

Διαδικασίες διαχείρισης των αρχείων

Πρόσκτηση

Εκκαθάριση και απομάκρυνση

Ταξινόμηση

(Αρχές που διέπουν την ταξινόμηση:

η αρχή της προέλευσης

η αρχή της αρχικής τάξης)

Περιγραφή

Τοποθέτηση

Σύνταξη ταξινομικού δέντρου

Σύνταξη ευρετηρίων

Μικροφωτογράφιση-ψηφιακή απεικόνιση

Συντήρηση αρχειακών τεκμηρίων

Πηγή: Judith Ellis (επιμ.), *Η διαχείριση των αρχείων*, μτφ: Ζωή Οικονόμου, Αθήνα, Τυπωθήτω- Γιώργος Δαρδανός, 2000.

Ενδεικτικός κατάλογος αρχείων για την νεώτερη και πρόσφατη ελληνική ιστορία

Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία (ίδρυση 1883)

Γενικά Αρχεία του Κράτους (ίδρυση 1914)

Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών

Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τράπεζας

Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (ΕΛΙΑ)

Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου

Μουσείο Μπενάκη

Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ)

Αρχεία πολιτικών προσωπικοτήτων (Αρχεία Ελευθερίου Βενιζέλου, Κ.Καραμανλή, Κ. Μητσοτάκη κ.ά.)

Αρχεία μονών (Άγιον Όρος, Μετέωρα κ.ά.)